

Igor Hałagida, „Szpieg Watykanu”. Kapłan greckokatolicki ks. Bazyli Hrynyk (1896-1977), Warszawa 2008, ss. 648

Próba wzajemnego dialogu historycznego między Ukraińcami a Polakami odbyła się podczas konferencji w 65. rocznicę ludobójstwa na Kresach Wschodnich II RP zorganizowanej przez Instytut Pamięci Narodowej. Narady odbyły się 10 lipca 2008 roku w Galerii Poczyńskich (Muzeum Kolekcji im. Jana Pawła II) przy placu Bankowym 1. Konferencji naukowej towarzyszyła promocja książki dra Igora Hałagidy pod tytułem „Szpieg Watykanu”. Kapłan greckokatolicki ks. Bazyli Hrynyk (1896-1977). Wydarzenie to jest doskonałym przykładem wzajemnej, to jest polsko-ukraińskiej, dyskusji historycznej. Książka ukazała się na początku 2008 roku, nakładem wydawnictwa IPN w serii „Monografie”, która zajmuje się publikowaniem książek opisujących losy obywateli Polski w latach 1939-1989.

Autor publikacji jest osobą jak najbardziej kompetentną w omawianiu stosunków polsko-ukraińskich. I. Hałagida (ur. 1971) jest gdańskim historykiem pochodzenia ukraińskiego. Jego rodzina została przesiedlona na Ziemię Odzyskane podczas akcji „Wisła”. Autor jest pracownikiem naukowym gdańskiego oddziału IPN, równocześnie prowadzi zajęcia z historii współczesnej na Wydziale Filologiczno-Historycznym Uniwersytetu Gdańskiego. Warto dodać, że ukończył on Liceum Ogólnokształcące nr 4 w Legnicy – szkołę średnią z ukraińskim językiem wykładowym, która kształci ukraińską inteligencję w Polsce. Po ukończeniu edukacji szkolnej studiował historię na Uniwersytecie Gdańskim, następnie otrzymał tytuł doktora.

Do ważniejszych prac autora należą: 1. R. Drozd, I. Hałagida, *Ukraińcy w Polsce 1944-1989. Walka o tożsamość (dokumenty i materiały)*, Warszawa 1999; 2. I. Hałagida, *Ukraińcy na zachodnich i północnych ziemiach Polski*, Warszawa 2002 – rozprawa doktorska; 3. I. Hałagida, *Prowokacja „Zenona”. Geneza, przebieg i skutki operacji MBP o kryptonimie „C-1” przeciwko banderowskiej frakcji OUN i wywiadowi brytyjskiemu (1950-1957)*, Warszawa 2005; 4. I. Hałagida, (red.), *System represji stalinowskiej w Polsce 1944-1956. Represje w marynarce*, Gdańsk 2005; 5. I. Hałagida, „Szpieg Watykanu”. Kapłan greckokatolicki ks. Bazylia Hrynyk (1896-1977), Warszawa 2008 – rozprawa habilitacyjna.

„Szpieg Watykanu” jest biografią jednego z najważniejszych ludzi w Kościele greckokatolickim w Polsce po II wojnie światowej. Przed opisywaną książką istniały również inne opracowania na temat życia księdza B. Hrynyka. Nie zawierały one dokładnych informacji na temat kapłana. Wynikało to z utrudnionych możliwości dotarcia do wszystkich materiałów archiwalnych.

Wyżej wspomnianą książką składa się z dwóch części. Pierwsza jest biografią księdza B. Hrynyka. Druga pełni źródłowe uzupełnienie opracowania. Taka kompozycja książki wydaje się dobra i uzasadniona. W ten sposób dysponujemy bezpośrednim obrazem źródłowym odnoszącym się do konkretnych wydarzeń z życia opisywanej jednostki. Część drugą tworzą dokumenty uzyskane podczas kwerendy archiwalnej, w przeważającej części są to: protokoły z przesłuchania, notatki służbowe, anonimowa notatka dotycząca księdza B. Hrynyka. W części drugiej znajdują się również źródła ikonograficzne w postaci fotografii, które pochodzą z ważniejszych momentów życiowych opisywanego duchownego.

Część pierwsza jest podzielona na rozdziały: 1. Pochodzenie, edukacja, kapłaństwo; 2. W cieniu dwóch totalitaryzmów; 3. W powojennej rzeczywistości; 4. W obrządku łacińskim – spór z prymasem Wyszyńskim; 5. W siódmach bezpieki; 6. Aresztowanie, śledztwo, proces, więzienie; 7. W wirze październikowych zmian; 8. Duszpasterstwo na ziemiach zachodnich i północnych; 9. W Polsce południowo-wschodniej; 10. Pod nadzorem władz i „opieką” SB; 11. Powrót do Przemyśla; 12. Generalny Wikariusz; 13. „Figurant” Hrynyk; 14. Choroba, śmierć i pogrzeb.

Prezentacja postaci wyżej wymienionego duchownego jest wpleciona w dzieje mniejszości ukraińskiej wyznania grekokatolickiego w Polsce po II wojnie światowej. Znajdziemy w jego biografii nastawienie do okupacyjnych władz hitlerowskich, które kusily Ukraińców możliwością stworzenia własnego, niepodległego państwa; reakcje i przeżycia wyniesione z czasów akcji „Wisła” i przesiedleń na ziemie zachodnie i północne Polski. Wszelkie późniejsze decyzje podejmowane przez księdza B. Hrynyka wynikały z sytuacji politycznej mniejszości ukraińskiej w Polsce po 1947 roku. Przełomowym etapem życia księdza były wydarzenia polskiego października, które niosły ze sobą pewne elementy liberalizacji polityki w stosunku do mniejszości narodowych i Kościoła katolickiego. Trzeba dodać, że jednym z najważniejszych osobistości świata polskiej polityki, mającą wpływ na poczynania księdza B. Hrynyka był ksiądz kardynał Stefan Wyszyński, który – na mocy specjalnych uprawnień nadanych przez papieża – sprawował opiekę nad rozbitym Kościołem grekokatolickim. Ksiądz B. Hrynyk stał się rzecznikiem sprawy grekokatolików przed prymasem, co też miało wpływ na uzyskanie przez niego stanowiska generalnego wikariusza grekokatolików w Polsce w 1967 roku. Najkrócej ujmując, analiza życia wymienionego duchownego grekokatolickiego stanowi opis historii grekokatolików w Polsce po II wojnie światowej.

W przypadku pracy naukowej może zaskakiwać literackie ujęcie tytułu książki. Sformułowanie: „Szpieg Watykanu” może wywoływać skojarzenie taniego chwytu marketingowego. Jednak po głębszej lekturze tytuł należy traktować w sposób

jak najbardziej poważny. Odnosi się on bowiem do zarzutów postawionych księdzu B. Hrynykowi przez prokuraturę w procesie sądowym z 1955 roku, w którym został oskarżony o szpiegostwo na rzecz Watykanu...

Dużym atutem książki jest aparat naukowy, który został skonstruowany zgodnie z obowiązującymi zasadami. W większości zawiera odnośniki do materiałów źródłowych oraz biogramy ważniejszych osobistości, spośród osób umieszczonych w książce. W przypadku części drugiej autor przy cytowanych dokumentach umieścił krótkie wyjaśnienia, które pozwalają w sposób bardziej przystępny odnieść się do czytanych informacji. Cytowane dokumenty są umieszczone w oryginalnym brzmieniu. Wprowadzone poprawki dotyczyły jedynie najbardziej rażących błędów, interpunkcyjnych i gramatycznych – ma to na celu poprawienie komfortu czytania publikowanych tekstów źródłowych.

Książka dra I. Hałagidy została w większości oparta na nowych, dotychczas nieznanych źródłach historycznych. Pewnego rodzaju *novum* jest przeprowadzenie kwerendy archiwalnej w rzymsko- i greckokatolickich archiwach kościelnych. Wniosły one pewne nowe wiadomości do dotychczasowego stanu wiedzy na temat Cerkwi greckokatolickiej w Polsce. Przy czym musimy pamiętać, że dostęp do kościelnych archiwów jest w dużym stopniu ograniczony i utrudniony. Oprócz wspomnianych archiwaliów kościelnych autor korzystał z materiałów znajdujących się w oddziałach i delegaturach IPN: Białystok, Olsztyn, Gdańsk, Bydgoszcz, Rzeszów, Warszawa oraz Wrocław. Materiały udostępnione przez IPN dotyczą czynności operacyjnych w sprawach założonych przez UB/SB na osobę księdza B. Hrynyka. Trzeba przyznać, że rozmach kwerendy archiwalnej robi duże wrażenie. Autor był na tyle wnikliwy, że starał się dotrzeć do oddziałów zamiejscowych archiwów – jak na przykład do Archiwum Państwowego w Zielonej Górze.

Oprócz tego autor przeszukiwał archiwa państwowe i korzystał z licznej literatury. W dużej mierze dotyczy ona pozycji mniejszości ukraińskiej w Polsce, akcji „Wisła”, represji władz PRL wobec Kościoła katolickiego, problematyki wyznaniowej Ukraińców oraz stosunków polsko-ukraińskich.

Bardzo atrakcyjne dla czytelnika może się okazać powiązanie życia omawianego duchownego z sytuacją polityczną i społeczną mniejszości ukraińskiej w Polsce. W ten sposób nie mamy do czynienia z biografią na pograniczu literatury pięknej i historii, lecz rzetelnym studium historii Kościoła greckokatolickiego w Polsce po II wojnie światowej. Właściwie duże partie książki zostały poświęcone omówieniu zagadnień politycznych, co nie stanowi uzupełnienia historii życia duchownego – przeciwnie, życie kapłana i świat polityki nawzajem się uzupełniają. Jednocześnie autor daleki jest od gloryfikacji życia swojego bohatera. Jest to przykład na to, że książka dra I. Hałagidy

jest w pełni pracą naukową daleką od hagiografii. Ma na to wpływ sucha, beznamiętna narracja. Każde sformułowanie, zdanie jest oparte na silnej podstawie źródłowej.

Konkludując, praca I. Hałagidy pod tytułem: „*Szpieg Watykanu*”. *Kapłan greckokatolicki ks. Bazylia Hrynyk (1896-1977)* zasługuje na szerszą uwagę czytelnika. Samo wykorzystanie materiałów źródłowych, uzyskanych w wyniku szerokiej kwerendy, jest godne podziwu. Oprócz tego autor wykazuje się bardzo dobrą znajomością aparatu naukowego, co czyni pracę rzetelną w jej podstawowych tezach. Przy lekturze książki trzeba pamiętać, że dotyczy ona zasłużonego działacza mniejszości konfesyjnej w powojennej Polsce, co może ograniczać grona odbiorców do osób zainteresowanych tematyką mniejszości religijnych bądź narodowych. Połączenie wątków biograficznych z ogólnymi refleksjami na temat polityki państwa polskiego wobec ludności ukraińskiej pozwoli czytelnikowi na zapoznanie się z podstawowymi problemami Ukraińców i Kościoła greckokatolickiego w Polsce. Tym samym istnieje szansa, że niniejsza publikacja może na trwałe wpisać się w dialog polsko-ukraiński.

Sylwester Woźniak